

A másik szempont

VISSZHANG - LXIV. évfolyam, 50. szám, 2020. december 11.

Schmal Alexandra immár másodszor tér vissza a *Visszatérés Epipóba* című filmhez, amelyet torzítással vádol. *„Esztétikai igénnyel egy műhöz nem véletlenül közelítünk – írja –: a dokumentumfilm sem funkciótlanul aggatja magára a műfaj szabályait, azok nem holmi járulékos díszítmények rajta. Itt persze nem annyira az esztétikai szempontoknak való megfelelést várjuk el, mint inkább a dokumentarista igényt, azt, hogy a dokumentumfilm ne torzítsa el a valóságot.”* (A [dokumentum mértékegysége](#), *ÉS*, 2020/47., nov. 20.) Magam nagy híve vagyok annak, hogy egy dokumentumfilmet esztétikai igénnyel közelítsünk meg, az *Epipóról* közölt [kritikámban](#) (*Epipo*, *ÉS*, 2020/40., okt. 2.) részletesen írtam ritmusról, kamerakezelésről, dramaturgiai szerkezetről, arányról, zenéről – az viszont nem világos, mit ért Schmal Alexandra *„az esztétikai szempontoknak való megfelelésen”*. Alighanem azért nem fejt ki, mert szerinte nem ezt kell a műtől elvárunk, hanem azt, hogy *„ne torzítsa el a valóságot”*. Megrója a rendezőt, amiért *„nem figyelmezteti arra a nézőt, hogy az események bemutatása »önkéntesnek tűnő módon választja meg, mi volt fontos adott időszakban«*. Míg *„a dokumentumfilm a valóság bemutatása során felelősséggel tartozik a szituáció komplexitása iránt – írja –, az Epipóban összekeveredik az áldozat által átélt (s ennyiben megkérdőjelezhetetlenül hiteles) valóságérzékelés és a valóság a maga komplexitásában”*. A dokumentumfilmezéssel kapcsolatos mindkét elvárás erősen vitatható. Az egyik, hogy a dokumentumfilmnek a valóság komplexitását kell ábrázolnia. Jó volna tudni, hogy ez mit jelent. Schmal szerint azt, hogy kizárólag egyetlen szempontot, esetünkben az áldozatokét, nem lehet bemutatni, meg kell szólaltatni a többi véleményt is. Oknyomozó újságírástól ez elvárható, mert ott nem az emberi drámák felmutatása a cél, hanem a különböző álláspontok érzékeltetése (aminek nem a valósághoz van köze, hanem ahhoz a valóságos tényhez, hogy az ügynek többféle megítélése lehetséges). Dokumentumfilmnek – erre a műfaj egész története a példa – nem kell (bár természetesen lehet) az eltérő véleményeket felsorakoztatni. Egyetlen szenvedő ember sorsából is születhet remekmű. Ha, mondjuk, a kádárizmusban kényszergyógykezelésre ítélt ellenzéki kálváriájáról forgatunk, nem szükséges megszólaltatnunk azokat, akik remekül érezték magukat a legvidámabb barakkban. Amennyiben Schmalnak igaza lenne, nem jöhetett volna létre Ember Judit *Pócspetrije*, Sára Sándor *Pergőtüze* s a magyar dokumentarizmus számos alapműve. Mert a jó dokumentumfilmnek nem feltétele, hogy a teljes valóságot, azaz a *„szituáció komplexitását”* tárja fel (feltételezve, hogy ez egyáltalán lehetséges). Elég annyi, ha megszenvedett emberi sorsokat mutat be, egyetlen hiteles arccal, egyetlen szenvedélyes, szubjektív vallomással akár.